

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Michal Klučiarovský
Článok / Article: Recenzia na knihu: Pokušení vládnoucích. Politika volebných reforém ve střední Evropě
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

KLUČIAROVSKÝ, M. 2016. Recenzia na knihu: Pokušení vládnoucích. Politika volebných reforém ve střední Evropě. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 3, 2016. ISSN 1335 – 2741, s. 217-221. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/3-2016/michal-kluciarovsky.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: POKUŠENÍ VLÁDNOUCÍCH. POLITIKA VOLEBNÝCH REFORM VE STŘEDNÍ EVROPE

BOOK REVIEW: TEMPTATION OF THE GOVERNING. THE POLITICS OF ELECTORAL REFORM IN CENTRAL EUROPE

Michal Klučiarovský*

CHARVÁT, J. a kol.: *Pokušení vládnoucích. Politika volebních reform ve střední Evropě*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2015. 190s. ISBN 978-80-87956-30-4.

Volebné inštitúcie, volebné systémy, ako i voľby samotné sú dnes veľmi etablovanou témou nielen odbornej – akademickej obce, ale aj širokej verejnosti. Bezmála tak voľby a reformy volebných systémov patria k najvýznamnejším a najzávažnejším celospoločenským debatám. Miera, ktorú široká verejnosť pripisuje voľbám, je veľmi vysoká, nakoľko ide o hlavný a základný nástroj a prejav priamej demokracie. Kolektívna monografia *Pokušení vládnoucích – politika volebních reform ve střední Evropě* sa na úvod opiera o tradičné koncepcie **M. Duvergera** a **J. Raea**. Tie nastoľujú prvé otázky, hypotézy a predpoklady, na ktoré sa kolektív autorov pod vedením **J. Charváta** v diele bližšie zamerá. Autori si zvolili veľmi ambiciózne metódy pre dosiahnutie ešte ambicióznejších a náročnejších cieľov danej publikácie. Je zrejme, že miera, s ktorou dnes akademická, no v prevažnej miere politologická obec pristupuje k analýze volebných systémov a ich reformných procesov, je na vzostupe. Zároveň vnímame aj absenciu prác, ktoré by boli schopné podať ucelený, relevantný a aktuálny prehľad o tom, ako a do akej miery volebné reformy na starom kontinente prebiehajú a formujú tak demokraciu súčasnej spoločnosti. Dielo sa snaží sledovať procesy volebných reforiem vo vzťahu k pravidlám volieb

* Mgr. Michal Klučiarovský pôsobí ako interný doktorand na Katedre politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: michal.kluciarovsky@umb.sk.

do národných parlamentov, resp. ich prvých komôr v prípade dvojkomorových parlamentov.

Geografický aspekt má striktne regionálny charakter a autori si vybrali pre bližšiu analýzu volebné reformy v Česko-Slovensku, Čechách, na Slovensku, v Maďarsku a nakoniec v Slovinsku. Geopolitické hľadisko, história, ale aj kultúra a tradície – to všetko majú vyššie uvedené krajiny spoločné, vynímajúc Slovinsko. Autori sa však snažili aj o výber neštandardnej krajiny, o ktorej ešte nie je napísaná a preskúmaná taká suma poznatkov, ako napríklad o Poľsku. Zároveň je potrebné si uvedomiť, že ide v prevažnej miere o postsocialistické krajiny, ktoré prešli veľmi podobnými transformačnými a neskôr aj reformačnými procesmi, výsledkom ktorých bolo zostavenie veľmi podobnej inštitucionálnej, právnej a spoločenskej skladby.

Hlavným motívom, ktorý publikácia sleduje, je vývoj, vznik a realizácie reforiem vo vybraných krajinách so zreteľom na mocensko-politickú dobovú situáciu, ktorá tento proces formovala od počiatku a výrazne sa tak odzrkadľuje v každej reforme. Druhý rozmer je inštitucionálny a snaží sa priblížiť úlohu, ktorú v procese tranzície a následných reformách zohrávali organizácie, politické subjekty, elity či volebné inštitúcie.

Štruktúra monografie je koncepcne a veľmi logicky rozdelená do štyroch základných kapitol. Samotnému úvodu predchádza zoznam tabuliek a skratiek. Autori sa rozhodli text vo veľkej miere obohatiť kvalitne spracovanými a prehľadnými tabuľkami, ktoré čitateľovi umožňujú lepšie pochopenie a kategorizáciu čítaného. Pozitívne hodnotím aj aplikáciu zoznamu skratiek, je zrejmé, že v takto koncipovanej publikácii, s ohľadom na veľké množstvo politických strán a subjektov je priam nevyhnutné zaradiť aj zoznam použitých skratiek. Skladba kapitol bola nastavená veľmi citlivo tak, aby prvá kapitola vytvárala teoretický rámec a vymedzenie pojmového aparátu volebných reforiem a procesov, ktoré sa ďalej naplno otvárajú v druhej a tretej kapitole. Tie postupne prechádzajú historickým exkurzom politického systému vybranej krajiny až ku konkrétnym rozhodnutiam volebných reforiem a ich aplikácii do politickej praxe. Posledná kapitola je venovaná analýze možných dopadov a dôsledkov aplikovaných volebných reforiem. Autori tieto časti spracovali formou prípadových štúdií a na spresnenie a utriedenie poznatkov z každej časti vhodne zakomponovali stručné zhrnutie aj vo forme tabuľky na ich konci. Štruktúra publikácie je zvládnutá na veľmi dobrej úrovni, napriek tomu je značne pestrou a členitou, čo však nevnímam ako negatívum, pokiaľ to kolektív autorov dokázal takto logicky a funkčne rozčleniť. Napriek tomu to do istej miery ovplyvňuje

prehľadnosť a orientáciu v texte práce.

Prvá kapitola *Politika volebných reforiem* prináša mnohé teoretické prístupy ku skúmaniu volebných systémov a ich možných reforiem, počnúc realistickým, štruktúrálno-inštitucionálnym a končiac **Renwickovou** typológiou volebných reforiem. Autori sa opierajú o **Renwickovu** definíciu personalizácie volebných systémov na dve základné skupiny: „a) staré demokracie, b) krajiny v procese demokratickej tranzície a nové demokracie. Pričom tvrdí, že v prípade demokratizujúcich sa krajín a nových demokracií miera personalizácie volebných systémov do značnej miery závisí od charakteru predchádzajúceho vo väčšine nedemokratického režimu.“ (Charvát, 2015, s. 34) Formovanie sa moderných demokracií muselo najskôr prekonať najväčšiu prekážku a tou bol politický režim či zriadenie, ktoré práve v skúmaných krajinách neobsahovalo hlavné demokratické prvky. Totalitárne alebo autoritárne režimy samozrejme poznali inštitút volebnej súťaže a aj ho do značnej miery využívali, avšak s prispôbením pre svoje potreby a preto boli zástancami väčšinového volebného systému, ktorý zvýrazňoval silu ich stránickej, ale hlavne voličskej základne. Logickým krokom mladých demokracií je tak postupný odklon od väčšinového k pomernému, alebo zmiešanému volebnému systému, ktorý otvára možnosť eskalácie plurality názorov elektorátu, ale aj politických strán a subjektov, ktoré môžu vznikáť ako reakcie na rôzne spoločenské problémy, témy či ako výsledok konkrétnej spoločenskej objednávky na situáciu bez doterajšieho riešenia. Zároveň autori upozorňujú, že pre demokratické voľby, hlavne tie prvé, je dôležité, aby splnili skôr test legitimity, ako test proporcionality. Občania po prechode k demokracii a po následnom zvoľnení spoločenského, ale aj politického tlaku museli pochopiť, že zrazu má zmysel prísť k volebným urnám a vhodiť svoj hlas, pretože môže rozhodnúť. Tým sa logicky zvýšila dôležitosť predvolebnej kampane, sľubov a informovanosti voliča o aktuálnych celospoločenských témach, ktoré ho v rozhodovaní najviac ovplyvňovali. Veľmi častým tvrdením laickej verejnosti na obdobie formovania ústavnosti a legislatívy – aj tej volebnej – býva názor, že došlo k preberaniu legislatívnych noriem a hodnôt od starších demokracií západu. Pokiaľ sa na toto tvrdenie pozrieme bližšie, zistíme, že žiadna z krajín strednej a východnej Európy v rámci procesu tranzície politického systému neprebrala takýto legislatívny poriadok bez závažnejších úprav. Musíme mať na pamäti historickú odlišnosť a špecifickosť tohto geopolitického regiónu, a teda aj inú mentalitu občanov žijúcich na jeho území a ich inú skúsenosť s politickými procesmi a voľbami.

Druhá kapitola s názvom *Aký volebný systém pre nové demokracie* nesie

podnázov *Nastavovanie pravidiel demokracie v strednej Európe*. Prvým štátom, ktorý si kolektív autorov zbral za cieľ priblížiť, je Maďarsko. Práve tu bol špecifický typ socializmu, ktorý sa najskôr začal otriasať v základoch, čo vyvrcholilo nakoniec vo roku 1989, kedy sa relevantné politické elity stretli pri rokovaní za okrúhlym stolom. Na záver časti venovanej historicko-politickej analýze Maďarska v období prechodu na demokratické zriadenie autori tvrdia, že bolo nevyhnutné zapojenie všetkých aktérov do procesu rokovania, ktorého výsledkom bol nový volebný systém vytvárajúci právny rámec pre formovanie sa modernej pluralitnej demokracie v krajine. Zároveň tak umožnil vznik pestrej škály politických strán a subjektov. Historický exkurz rovnako pokračuje v nasledujúcej časti, ktorá čitateľa upozorňuje na podobné procesy v Československu v rokoch 1990 a 1992, pričom upriamuje jeho pozornosť na zásahy vtedajšieho prezidenta **V. Havla**

Pre slovenského čitateľa je určite veľmi zaujímavou kapitolou venovaná volebnej reforme ako odrazu stranického štiepenia v rokoch 1998 a 1999 na Slovensku. V období rokov 1994 – 1998 na Slovensku dominovala silná exekutívna moc pod vedením **V. Mečiara** a dnes, s odstupom času, ako uvádzajú aj autori, môžeme tvrdiť, že obsahovala prvky nielen silného a charizmatického líderstva, ale aj autoritárstva. Logicky tak prišlo aj k otázke reformy volebného systému a jeho úprav tak, aby vyhovoval dobovej strane HZDS a jej dominantnému predsedovi. V roku 1998 bola úspešne prijatá novela 187/1998 Z.z., ktorá okrem iného upravovala aj počet volebných obvodov na území SR, a to zo štyroch na jeden. Jednalo sa o čiastočne účelnú úpravu, nakoľko HZDS si bolo vedomé, že v rámci jedného obvodu so 150 mandátmi bude ďaleko silnejšie s pozíciou svojho lídra, ako vo viacerých obvodoch, v ktorých by v 75% vodca absentoval. Odpoveď na volebnú reformu na seba nenechala dlho čakať a nová vládna koalícia na čele s vtedajším SDK (neskôr SDKÚ - DS), prišla s novelou volebného zákona upravujúcou aj kvóty pre vstup politických strán a zoskupení na súčasné, dnešné hodnoty. Veľmi pozitívne hodnotím zakomponovanie prehľadných tabuliek, ktoré čitateľovi výrazne uľahčujú orientáciu v početných legislatívnych zmenách a novelách. Zároveň naznačujú aj silu jednotlivých politických strán a zoskupení na vtedajšej politickej scéne a rovnako aj voličskú účasť občanov.

Poslednou krajinou, ktorú si kolektív autorov publikácie vybral pre bližšiu analýzu, je Maďarsko. Práve dominantná pozícia **V. Orbána** v roku 2010 mu umožňovala vstupovať aj do procesu tvorby a úpravy volebnej legislatívy. Politická strana FIDESZ, na ktorej čele **V. Orbán** stojí aj v tomto volebnom období,

disponovala pohodlnou ústavnou väčšinou a preto tu nebol najmenší dôvod trápiť sa rokovaniami s koalíčnými partnermi, či zbytočne vzbudzovať pozornosť a záujem širokej verejnosti. Nový volebný zákon bol prijatý 23. decembra 2011 a vyvolal veľkú mieru kontroverznosti. Znížil celkový počet poslancov Národného zhromaždenia z 386 na 199 a vytesnil regionálnu úroveň v prospech celonárodnej. Taktiež došlo k zníženiu jednomandátových obvodov zo 176 na 106, čo otvorilo veľmi búrlivú diskusiu o ich novom geografickom vyčlenení z hľadiska vysokých disparít v počte obyvateľov. Podľa **P. Hegedusa** „je volebná reforma z roku 2011 jednou z najumiernenejších legislatívnych zmien ústavnopolitického systému krajiny pod vedením **Orbána**, zároveň však môže mať ďalekosiahle politické dôsledky, hlavne kvôli svojim potenciálne výrazne disproporčným prvkom.“ (Charvát, 2015, s. 148)

Posledná časť monografie nesie názov *Politické dôsledky volebných reforiem v stredoeurópskej perspektíve*. Kolektív autorov sa v tejto časti snaží vyčerpávajúco a presne zodpovedať otázky, hypotézy a ciele stanovené v úvode. Potvrdili sa im predpoklady, že významné volebné reformy prebehli hneď po prechode na demokratické politické zriadenie a to za prítomnosti silných politických elít a aktérov, čo je pre skúmaný geografický región charakteristické. Zároveň však došlo k vyvráteniu tvrdenia, že politické režimy sa stabilizovali až druhými voľbami, pričom faktom zostáva, že po inštitucionálnej stránke boli dotvorené a stabilné, no napriek tomu dokázali prijímať kontroverzné volebné zákony a úpravy, v príkladoch Slovensko 1998, Maďarsko 2011 a Česko 2010. Autori ďalej tvrdia, že napriek predpokladom o proporčnom smerovaní politických systémov v prvej fáze v stredoeurópskom priestore, v druhej fáze sa začína objavovať presne opačný trend.

Obsahovú stránku publikácie autori ukončili veľmi početným a pestrým zoznamom literatúry a prameňov, pričom musím vyzdvihnúť kvalitu, pluralitu a relevantnosť zvolených zdrojov, ako aj ich enormne vysoký počet. Tieto čitateľovi vytvárajú veľmi dobrú bázu pre potreby ďalšieho študovania či výskumu v danej oblasti. Štýl a jazyk publikácie je zrozumiteľný aj laickej verejnosti, nevytvára potrebu politologicky či sociologicky erudovaného čitateľa, čo umožňuje týmto myšlienkam hlbšie prenikať do spoločnosti. Kompozičná stránka kolektívnej monografie, napriek svojej značnej členitosti, dokáže pôsobiť celistvým dojmom a jednotlivé časti sú logicky myšlienkovito i obsahovo uzatvorené, čo vytvára dojem širokej a podrobnej analýzy. Dielo naplnilo svoj hlavný cieľ, ktorým bolo vykresliť pokúšenie vládnucich elít v mladých moderných liberálnych demokraciách strednej Európy a zobrazit' aj všetky špecifické prvky typické pre tento geopolitický región.